

NOVI KONTEKST EKONOMSKOG RAZVOJA: KAKO UBRZATI EKONOMSKI RAST U CRNOJ GORI

NEW CONTEXT OF ECONOMIC DEVELOPMENT: HOW TO SPEED UP GROWTH IN MONTENEGRO

dr, Nina Vujošević, docent²⁴⁴

Sadržaj: Rad sadrži osvrt na globalna ekonomska kretanja u periodu od 2009. godine, koja karakterišu usporen rast i moguće suočavanje sa „sekularnom stagnacijom“.²⁴⁵ U toj novoj realnosti u globalnoj ekonomiji, neophodno je formulisati adekvatne modele budućeg rasta. To je važno kako za velike zemlje, tako i za male ekonomije poput crnogorske. U tom smislu je u posebnom fokusu rada predlog načina ubrzanja ekonomskog rasta Crne Gore.

Ključne riječi: Sekularna stagnacija, ekonomska politika, konkurentnost, strukturne reforme, ekonomski rast

Abstract: This paper contains a review of the global economic developments in the period since 2009, which is characterized by slow growth and possible confrontation with the "secular stagnation."²⁴⁶ In this new reality in a global economy, it is necessary to formulate appropriate models for future growth. This is important both for the large countries and small economies such as Montenegro. In this regard, a special focus has proposal of ways for accelerating of economic growth of Montenegro.

Keywords: Secular stagnation, economic policy, competitiveness, structural reforms, economic growth

1. UVOD

“Priroda makroekonomije²⁴⁷ se dramatično promijenila u poslednjih sedam godina. Sada, umjesto toga da sagledavamo minorna prilagođavanja za stabilizaciju u okviru datih trendova, fokusirani smo na izbjegavanje sekularne stagnacije “[4]. Posljedice globalne ekonomske krize su još uvijek snažne i vidljive. Dugoročni globalni oporavak je usporen značajnim učešćem duga u BDP²⁴⁸, manjom akumulacijom kapitala i nižom produktivnošću. Bez obzira na milijarde dolara koje su centralne banke upumpale u sistem, globalni ekonomski rast je nizak i u 2014. je iznosio 2,6%, a procjena za ovu godinu je 3%²⁴⁹.”

²⁴⁴ Fakultet za međunarodnu ekonomiju finansije i biznis, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica

²⁴⁵ Sekularna stagnacija, kao termin, znači da se globalna ekonomija suočava sa novom realnošću niskog ekonomskog rasta, koji produkuje nižu inflaciju ili čak deflaciju, a koja vodi niskim prinosima na obveznice i mogućim negativnim kamatnim stopama.

²⁴⁶ The secular stagnation, as a term, means that the global economy is faced with the new reality of low economic growth, which produces lower inflation or even deflation and leads to a low yields on bonds and the possible negative interest rates.

²⁴⁷ “Koja proučava ponašanja cjelokupne narodne privrede i utvrđuje međuzavisnosti među njezinim važnijim agregatima: narodni dohodak, agregatna potrošnja, štednja, investicije, izvoz, uvoz” [1].

²⁴⁸ Veliki dugovi državnog sektora, privrede i domaćinstava, ograničavaju potrošnju i rast. Nenaplativi krediti (NPL) u mnogim državama Evrope otežavaju novo kreditiranje.

²⁴⁹ Izvor: Svjetska banka

Slično je i u Evropi koju takođe karakterišu niske stope ekonomskog rasta. EU, a naročito Eurozonu karakteriše suočavanje sa strukturnim pitanjima, kontrastima u vođenju ekonomske politike, tj. ekspanzivne monetarne politike Evropske centralne banke (ECB) i uglavnom restriktivne fiskalne politike zemalja Eurozone, kao i deflacionim pritiskom. Rast u EU je na margini i bio je 1,3% u 2014. godini dok je Eurozona zabilježila još nižu stopu ekonomskog rasta od svega 0,9%.

Polazeći od navedenog konteksta dešavanja u globalnoj ekonomiji, cilj ovog rada je da pokaže, da iako su problemi u postkriznom periodu globalni, rješenja navedenih problema ne mogu biti univerzalna, već specifična za svaku državu kako bi se dinamizirao ekonomski rast u dugom roku. Poseban osvrt u radu je stavljen na Crnu Goru kao malu, otvorenu ekonomiju zapadnog Balkana. Osnovna hipoteza rada je da povećanje konkurentnosti i strukturne reforme vode ostvarenju većih stopa ekonomskog rasta.

2. OD SEKULARNE STAGNACIJE DO ODRŽIVOG RASTA

Prije početka velike ekonomske krize, makroekonomska pitanja su uglavnom bila fokusirana na vođenje monetarne politike i očuvanje cjenovne stabilnosti. Danas, sedam godina nakon izbijanja krize, stope inflacije su niske, a instrumentima monetarne politike se uglavnom nije doprinijelo ubrzanju rasta, koji je i dalje ostao skroman (2,6% u 2014. godini²⁵⁰).

“Kada je riječ o EU, a posebno o Eurozoni, jasno je da su snažne performanse eura u prvoj dekadi ovog vijeka bile neodržive i oslanjale su se na finansijske tokove sa periferije Evrope “[4].

Evropska unija se danas suočava sa određenim izazovima u ekonomskom i političkom smislu. Privredni rast je svega 1,3% u 2014. godini i manje je zasnovan na strukturnom oporavku,

Nina Vujošević je rođena 04.08.1977. Diplomirala je i magistrirala na Ekonomskom fakultetu u Podgorici. Odbranila je doktorsku disertaciju pod nazivom “Koristi i troškovi integracija Crne Gore u Evropsku uniju – ekonomski aspekt” na Univerzitetu Crne Gore, Ekonomskom fakultetu u Podgorici, u julu, 2009. godine.

Zaposlena je od 2000. godine i radila je na Institutu za strateške studije i prognoze u Podgorici do kraja 2004. godine, u GIZ u Podgorici 2005., kao i u Hypo Alpe Adria Bank u Podgorici u periodu 2006-septembar 2010. godina. Bila je stipendista njemačke organizacije DAAD, kao i gostujući istraživač na Njemačkom institutu za ekonomska istraživanja. Od septembra 2010. je docent na Fakultetu za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, Univerziteta Donja Gorica u Podgorici, a iste godine je počela raditi za Vladu Crne Gore, kada je imenovana za pomoćnika ministra ekonomije. Objavila je više od 20 naučnih radova u domaćim i međunarodnim časopisima i zbornicima, a neke od njih prezentovala i na međunarodnim konferencijama. Govori engleski i njemački jezik. Živi u Podgorici, udata je i majka je troje djece.

²⁵⁰ Izvor: Svjetska banka

rastu produktivnosti, novim investicijama i novom zapošljavanju, a više na padu cijena nafte i novcu koji Evropska centralna banka (ECB) upumpava u sistem.

Takođe, dok ECB vodi ekspanzivnu monetarnu politiku, a većina država je zbog visokih dugova prinuđena da implementira restriktivne fiskalne politike. Pitanje dužničke krize u Grčkoj i mogućnosti postizanja dogovora sa kreditorima povećava ekonomsku nestabilnost koja se odnosi na rizik izlaska Grčke iz EU, domino efekat, nove krize povjerenja, opstanka eura itd. U takvom ekonomskom i geopolitičkom kontekstu, za očekivati je da će nizak ekonomski rast karakterisati EU i u 2015. godini.

I Zapadni Balkan se suočava sa posljedicama ekonomske krize i uticaja događaja iz okruženja. Region Zapadnog Balkana je ostvario ekonomski rast od 0,7%²⁵¹ u 2014. godini. Iako je ovaj rast skroman, zadovoljavajući je, imajući u vidu nepovoljno šire okruženje i činjenicu da su dvije najveće ekonomije regiona (Srbija i Hrvatska) 2014. godini završile u recesiji. Svjetska banka i u 2015. godini očekuje nižu stopu rasta na Zapadnom Balkanu od svega 1,2%. Većina ekonomija Zapadnog Balkana se u 2014. suočavala sa niskim stopama inflacije, kao jednim od pokazatelja koji ide u prilog tezi "sekularne stagnacije". Pri tome su Makedonija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, u 2014. godini bile čak suočene sa deflacionim pritiskom.

Polazeći od navedenog, ključno pitanje za većinu zemalja, naročito Zapadnog Balkana je utvrđivanje razvojnog modela koji će doprinijeti većim stopama ekonomskog rasta i povećanju kvaliteta života građana.

3. KAKO DINAMIZIRATI EKONOMSKI RAST U CRNOJ GORI

Ekonomski rast i razvoj Crne Gore je u velikoj mjeri uslovljen kretanjima na međunarodnom tržištu, naročito ako imamo u vidu da je crnogorska ekonomija, kao mala i otvorena, podložna uticaju eksternih šokova.

"Razvojni model Crne Gore u prethodnoj deceniji, do 2009. godine, kao godine početka velike ekonomske krize u svijetu, bazirao se na rastu domaće potrošnje koju su omogućavali visoki prilivi inostrane akumulacije u obliku direktnih stranih investicija i bankarskih kredita. Izbijanjem krize došlo je do usporavanja privrednog rasta zemlje. Crna Gora je, kao većina ekonomija nakon svjetske ekonomske i evropske dužničke krize, imala težak, ali i relativno uspješan period oporavka. Tome je doprinijela ekonomska politika fiskalne konsolidacije i unapređenje poslovnog ambijenta. Rezultati te politike su strane direktne investicije na prosječnom nivou od 13% BDP-a u periodu nakon izbijanja krize i smanjenje javne potrošnje na 44,7% BDP-a u 2014. godini" [5]. Međutim, iako smo ušli u zonu pozitivnog ekonomskog rasta, nova realnost u međunarodnom okruženju, koju možemo vezati i za tzv. "sekularnu stagnaciju" jasno govori o tome da pretkrizni razvojni model više ne može obezbijediti stope privrednog rasta koje je Crna Gora bilježila u pretkriznom periodu i kojima teži da se približi i u narednom periodu. Kriza kroz koju je prošla Crna Gora u proteklim godinama nije se odražavala samo u usporavanju njenog realnog privrednog rasta, koji je u periodu 2009-2014. u prosjeku godišnje iznosio 0,4 %, nego i u smanjenju njenog dugoročnog potencijalnog rasta.

Na osnovu navedenog, ključni izazov za Crnu Goru, slično kao i za sve druge zemlje u regionu jeste kako povećati stope ekonomskog rasta, odnosno kako smanjiti ili čak potpuno

²⁵¹ Izvor: Svjetska banka

otkloniti glavne prepreke povećanju konkurentnosti ekonomije i valorizaciji resursa? Šansa i okvir za dalji napredak su evroatlantske integracije.

Koncept ekonomske politike Crne Gore, kao zemlje kandidata za članstvo u EU, pored mjera kojima težimo postići fiskalnu stabilnost i održivost, podrazumijeva i paket strukturnih reformi sa makrofiskalnim uticajem, kao i paket sektorskih strukturnih reformi kojima će se direktno uticati na povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije i njihovom implementacijom doprinijeti ubrzanju ekonomskog rasta. Sektorske strukturne reforme, su Programom ekonomskih reformi Crne Gore, kao ključnim elementom ekonomskog dijaloga sa Evropskom komisijom, segmentirane u pet oblasti i to: fizički kapital, ljudski kapital, bolje industrijske strukture, dobro poslovno okruženje i trgovinske integracije.

Strukturne reforme u navedenim oblastima, treba da doprinesu da Crna Gora u narednom periodu može ostvariti dugoročno stabilan privredni rast, kao i sistemsko proširivanje proizvodne i izvozne baze ekonomije. Izvoz roba nije na zadovoljavajućem nivou, ima veoma malo učešće u BDP zemlje (9,8% u 2014.) i značajno je niži u odnosu na mnoge razvijenije male zemlje. Dakle, u Crnoj Gori postoji velika potreba za proizvodnom diverzifikacijom ekonomije. Analiza Svjetske banke²⁵² potvrđuje kako su potencijali za rast crnogorskog izvoza metala, a time i prihoda iz tog dijela dosta ograničeni. Ona dalje ukazuje i to, da iako ima prostora za diverzifikaciju proizvodnje u nekim oblastima (jasan primjer je agroindustrija i njena veza sa sektorom turizma) njihov je potencijal u pogledu povećanja prihoda relativno ograničen [5].

U dijelu ljudskog kapitala, važan element za artikulisanje konkurentskih prednosti Crne Gore u narednom periodu je kvalitet ljudskog potencijala, zbog čega je ova oblast obuhvaćena sektorskim reformskim mjerama. Za nastavak orijentacije zemlje u smjeru diverzifikacije ekonomije i izvozne ekspanzije, neophodne su dalje promjene kako u samom sistemu obrazovanja, tako i u preferencijama studenata i učenika.

Unapređenje fizičkog kapitala je veoma važno za dalje povećanje konkurentnosti ekonomije. Kako bi smanjila razlike u razvijenosti između pojedinih regiona zemlje i kako bi poboljšala svoju povezanost sa zemljama u okruženju i EU, Crna Gora treba dalje da poboljšava svoju fizičku infrastrukturu, prije svega u oblastima saobraćaja, energetike i komunalne infrastrukture. Izgradnja nove saobraćajne infrastrukture, naročito auto-puta koji će povezivati Primorski region Crne Gore sa Sjevernim, od ključnog je značaja za jačanje interne kohezije u zemlji i predstavlja stvaranje nove vrijednosti koja će biti osnov bržeg privrednog rasta manje razvijenih područja ali i zemlje kao cjeline. U tom smislu su sektorske reformske mjere koje se sprovode u oblasti saobraćaja, energetike i komunalne infrastrukture, od posebnog značaja za dalje povećanje konkurentnosti.

Generalno, fokus ekonomske politike Crne Gore u srednjem roku biće otklanjanje prepreka ekonomskom rastu i razvoju i, posljedično, povećanje konkurentnosti ekonomije. Shodno tome, ekonomsko upravljanje državom sve više treba da bude fokusirano i na navedene sektorske strukturne reforme koje treba da doprinesu daljem rastu investicija i proširenju izvozne baze ekonomije. Pored strukturnih reformi na makrofiskalnom i sektorskom nivou, ostali stubovi važni za dinamizaciju ekonomskog rasta su jačanje institucija i vladavine prava; unapređenje poslovnog ambijenta, kao i unapređenje administrativne efikasnosti.

²⁵² Country Economic Memorandum, 2013

4. ZAKLJUČAK

Posljedice od globalne ekonomske krize, sedam godina nakon njenog nastanka su još uvijek vrlo snažne. Svjetska ekonomija je ušla u fazu nove realnosti koju karakterišu niske stope rasta, otežano smanjenje nezaposlenosti i niska inflacija ili čak deflacioni pritisci. Navedeni trendovi su karakteristični i za Evropu i za Zapadni Balkan i Crnu Goru kao dio regiona. Ipak, iako su problemi globalni, rješenja usmjerena na doprinos ubrzanju ekonomskog rasta moraju biti specifična za svaku državu. U slučaju Crne Gore, navedena rješenja se odnose na otklanjanje prepreka povećanju konkurentnosti ekonomije i dinamizaciji ekonomskog rasta kroz dalji proces fiskalne konsolidacije, sprovođenje strukturnih reformi sa makrofiskalnim uticajem i sektorskih strukturnih reformi. Dakle, dinamičniji ekonomski rast u Crnoj Gori će najvećim dijelom biti rezultat realizacije velikih projekata u javnom i privatnom sektoru, a u srednjem roku rast će biti osnažen strukturnim reformama. Na osnovu navedenog, u srednjem roku su za Crnu Gore projektovane veće stope realnog ekonomskog rasta od 3,5% u 2015, 3,8% u 2016. i 4% 2017. godini.

REFERENCES

- [1] Babić Mate (2006): Makroekonomija, MATE, Zagreb
- [2] European Commission (2015): "EU Candidate and Potential Candidate Countries", Brussels
- [3] Krugman P. Obstfeld M. (2009): Medjunarodna ekonomija-teorija i politika, Datastatus, Beograd
- [4] Lawrence Summers (2014): „U.S. Economic Prospects: Secular Stagnation, Hysteresis, and the Zero Lower Bound”, Business Economics, pp 1-4
- [5] Vlada Crne Gore (2015): Nacionalni Program ekonomskih reformi 2015-2017. Pp. 1, 74